



ISSN: 3060-4613



MAKTABGACHA
VA MAKTAB
TA'LIMI VAZIRLIGI



O'zbekiston
Milliy Pedagogika
Universiteti



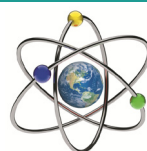
№4(1)
2026

- 13.00.00 Pedagogika fanlari
- 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
- 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
- 13.00.03 Maxsus pedagogika
- 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
- 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
- 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
- 13.00.07 Ta'limda menejment
- 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
- 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
- 07.00.00 Tarix fanlari
- 19.00.00 Psixologiya fanlari
- 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
- 02.00.00 Kimyo fanlari
- 03.00.00 Biologiya fanlari
- 09.00.00 Falsafa fanlari
- 10.00.00 Filologiya fanlari
- 11.00.00 Geografiya fanlari

M

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal



MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI



Elektron nashr. 242 sahifa,
2-aprel, 2026-yil.

BOSH MUHARRIR:

Karimova E'zoza Gapijanovna – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vaziri

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI

Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Woogyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
Abdullayeva N. Sh. – Pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
Doniyorov S. M. – “Yangi O'zbekiston” va “Pravda Vostoka” gazetalari tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (PhD)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayeva F. O. – pedagogika fanlari doktori (DSc), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Vaxobov Anvar Abdusattor o'g'li – Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

Muassis: “Tadbirkor va ishbilarmon” MChJ

Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:

Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician

Shoumarov G. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician

Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor

Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Shermuhhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor

Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)

Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)

Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)

Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)

Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)

Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)

Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor

Abdullayeva N. Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor

Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the DM Editorial Office of the newspapers “Yangi O'zbekiston” and “Pravda Vostoka”, Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor

Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)

Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor

Mirzayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Associate Professor

Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service

Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor

Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)

Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics

Ashurov R. R. – Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor

Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region

Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun

Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

Vakhobov Anvar Abdusattor oglu – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences, Associate Professor

“Maktabgacha va maktab ta’limi” jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan:

Pedagogika fanlari bo'yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:

- Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
- Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari bo'yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):

- Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
- Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

“Maktabgacha va maktab ta’limi”
jurnali

26.09.2023-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **№C-5669363** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA

Yangi O'zbekistonning mintaqaviy va global geosiyosiy pozitsiyasi: milliy o'zlik va media reprezentatsiya tahlili	16
Salim Doniyorov	
Axborot kommunikatsiya texnologiyalari vositasida o'quvchilarning adabiy tahlil kompetensiyasini shakllantirish	21
Djo'rayev Yorqin Xolnizozovich, Xoldarova Gulchehra Tajibayevna	
Adabiy tahlil kompetensiyasini shakllantirishda elektron darsliklar va multimedia vositalaridan foydalanish.....	26
Djo'rayev Yorqin Xolnizozovich	
Ta'limdagi hurfikrlikni rivojlantirishning pedagogik asoslari.....	29
Yunusov Dilshod Raxmatovich	
Boshlang'ich ta'limda kompetensiyaviy yondashuv asosida o'quvchilarda tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish metodikasi.....	32
Aliqulova Habiba Bahranovna	
Ayollar boksida jismoniy tayyorgarlikning yosh qizlar salomatligiga ta'siri	36
Majidov Ruslan Rustam o'g'li, Komilova Ismigul O'ktamjon qizi	
Talaba-yoshlarda internet risklarning oldini olishning pedagogik modeli	41
Muradova Maftuna Komilovna, Mamadaliyeva Umida Isroiljonovna	
Диагностика креативности студентов педагогических вузов в процессе изучения специальных дисциплин.....	44
Уразова Марина Батыровна, Соибова Толифа Дилмуродовна	
STEAM yondashuvi asosida boshlang'ich sinf o'quvchilarida kommunikativ kompetentlikni shakllantirishning metodik xususiyatlari.....	49
Tashibekova Munajat Xoshimovna	
Mariya Montessori ta'limida bolalarning mustaqilligini va ijodiy faoliyatini rivojlantirishning pedagogik-didaktik shart-sharoitlari.....	53
Asqarova Ma'mura Sadriddinovna	
O'spirinlik yoshida namoyon bo'ladigan agressiv xulqning psixologik xususiyati	59
Atajanova Xurjon Pirnazar qizi	
O'zbekiston jurnalistikasining rivojlanishida jadidlarning o'rni: jurnalistikada yangi trend	64
Murtozayeva Nigora Murtoza qizi	
Virtual ta'lim texnologiyasining ta'lim jarayonini takomillashtirishdagi ahamiyati.....	67
Muxsiyeva Aziza Shamsitdinovna	
Kelajakdagi o'qituvchilarning pedagogik kreativligini ta'limiy o'yinlar orqali rivojlantirish yo'llari	69
N. A. Musayeva	
Talabalarda lisoniy tafakkurni shakllantirishga psixolingvistik yondashuvning didaktik tamoyillari	76
Odiljonova Kamola Abduvosit qizi	
Strategies for Overcoming Difficulties in Using Authentic Materials in English Language Teaching	81
Qosimov Jaloliddin Abduvali o'g'li	
Oliy ta'lim muassasalarida mustaqil ta'limni tashkil etishning pedagogik imkoniyatlari	84
Qurbonova Buzaynab Nurmuxammadiyevna	
Inspektor-psixologlarda ijtimoiy-psixologik kompetentlikning kasbiy faoliyatdagi ahamiyati	87
Raxmanova Dilnoza Farmanovna	
Qo'ng'iro't tumani toponimlarining leksik-semantik va genetik xususiyatlari	90
Shamshaddinova Saodat Saparbayevna	
Variativ yondashuv asosida 5–9-sinf o'quvchilarida valeologik madaniyatni rivojlantirishning didaktik modeli va metodik ta'minoti	93
Shamuratov Asqar Abdullayevich	



The Structural Composition and Developmental Stages of Critical Thinking Skills.....	98
<i>Shuxratjon Ismoiljonov Boymirza o'g'li</i>	
Yosh rahbar kadrlarni lavozimlarga tayinlashning psixologik xususiyatlari.....	106
<i>Sobitov Otabek</i>	
O'zbekistonda erta turmush qurish masalasi va uning psixologik tahlillari.....	111
<i>Sodiqova Gulbarno Odiljon qizi</i>	
Adaptiv sportning inklyuziv ta'lim tizimida alohida ta'limga ehtiyoji bo'lgan o'quvchilarning jismoniy va funksional rivojlanishidagi ahamiyati.....	114
<i>Xasanova Sarvinoz To'liqinjon qizi</i>	
Yosh futbolchilarda texnik mahoratni rivojlantirishda differentsiallashgan mashg'ulotlar modelini qo'llash samaradorligi	118
<i>Zayniddinov Tojiddin Baxriddinovich</i>	
Фразеологизмы как носители культуры: проблемы перевода и методы обучения	123
<i>Хамидова Гулноза Турсунбой кизи</i>	
Talabalarni kreativ yondashuv asosida tarbiyaviy–innovatsion faoliyatga tayyorlash jarayonlari.....	127
<i>Adizova G. M.</i>	
Iqtidorli bolalarni psixologik-pedagogik qo'llab-quvvatlash	131
<i>Ismoilova Adolat Anvarovna</i>	
STEAM – ta'lim texnologiyasi asosida o'quvchilarning fazoviy tasavvurlarini rivojlantirish metodikasi	134
<i>So'fiboyeva Gulchehra Mamurjonovna</i>	
Maktabgacha yoshdagi bolalarda ijtimoiy ko'nikmalar va kompetentlikni shakllantirishning pedagogik asoslari.....	138
<i>Fayzullayeva Xovoxon Xayrullo qizi</i>	
Inklyuziv ta'limga muhtoj bolalar bilan ishlashda tarbiyachining roli.....	142
<i>Mansurova Lobar Luqmon qizi, Boqiyeva E'zoza Mashrab qizi</i>	
Rivojlanishida nuqsoni bor bolalarni ta'lim-tarbiyalashning ilmiy-pedagogik asoslari.....	146
<i>Tojiboyeva Osiyoxon Alisher qizi</i>	
Xalqaro ta'lim tashkilotlari faoliyatining nazariy asoslari.....	150
<i>Abdusamadova Aziza Kamoliddin qizi</i>	
Bo'lajak o'qituvchilarni ijtimoiy texnologiyalar asosida ijtimoiy-pedagogik faoliyatga tayyorlash tizimi sifatida.....	153
<i>Shanazarov Otabek</i>	
Maktabgacha ta'limda STEAM yondashuvini loyiha asosida joriy etishning pedagogik strategiyalari	158
<i>Radjapova Zuxra Tirkashevna, Abdullayeva Sarviniso</i>	
Matematika ta'limida modellashtirishning psixologik va metodik asoslari: disum loyihasi tahlili.....	161
<i>Xaydarov Xurshid Ismatovich</i>	
Darsdan tashqari mashg'ulotlarda gandbolchilarning tezkorligini rivojlantirishning o'ziga xos xususiyatlari.....	166
<i>Ismatullayeva Zuhra Rustam qizi</i>	
Osiyo xalq o'yinlari asosida jismoniy tarbiya jarayonini samarali tashkil etishning pedagogik shartlari	170
<i>Abdullayev Yashnarjon Mahkamovich</i>	
Bo'lajak o'qituvchilarning innovatsion kompetentligini shakllantirishda klasterli ta'lim muhitining imkoniyatlari.....	173
<i>Abduraxmanov M. B.</i>	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida tanqidiy fikrlash.....	178
<i>Chinaliyeva Ayjamal Baxitjanovna</i>	
Talabalarda raqamli ta'lim madaniyatini rivojlantirish.....	181
<i>Eshqurbonova Nafisa Bahodir qizi</i>	
Blended Educational Technologies in Higher Education: A Systematic Analysis of Foreign Research.....	183
<i>Fozilova Maxina Adashevna</i>	
Voyaga yetmaganlarda deviant xulq shakllanishida ijtimoiy-psixologik omillarning roli.....	188
<i>Galdiyeva Mehribon Durdiyevna, Saydazimov Alisher Nurali o'g'li</i>	

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Boshlang'ich tayyorlov guruhida ulotqirish texnikasi elementlarini o'rgatish samaradorligi.....	191
Hayitmurodova Nasiba Abdusalimovna	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida tarbiya fanini o'qitishning metodik tayyorgarligini takomillashtirish zaruriyati.....	197
Inoyatova Zulfiya Xamdamovna	
Talabalarni ilmiy-tadqiqot faoliyatiga jalb etishning metodologik asoslari.....	199
Karimova Madinabonu Dilshodbek qizi	
Kompetentligini baholash mezonlari va indikatorlarini ishlab chiqish	203
Kayumov Oybek Achilovich	
Kasbiy refleksiya asosida bo'lajak o'qituvchilarning pedagogik mahoratini rivojlantirish.....	209
Miraxmedova Mubina Mirxalil qizi	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida nutq ko'nikmalarini rivojlantirish.....	211
Nisanbayeva Akmaral Kaldibayevna	
Maxsus ta'lim dasturlari orqali iqtidorli talabalarining ijodiy salohiyatini rivojlantirish	214
Rayimova Shahlo Sobirjon qizi	
STEAM ta'limida ijtimoiy intellektni rivojlantirish metodlari	217
Toshev Elbek Choriyevich	
Innovatsion texnologiyalar va ularning tasviriy san'at o'qituvchilarini tayyorlash tizimidagi roli.....	223
Usmanov Botir Allaberdievich	
Bo'lajak tarbiyachilarning ijtimoiy kompetensiyasini rivojlantirishda volontyorlik faoliyatining ahamiyati.....	227
Xalilova Dilnoza Furkatovna	
Boshlang'ich sinflarda robototexnikaning ahamiyati va o'rni	230
Xodiyeva Dilrabo Pirimovna	
Working With Visual AIDS in Teaching English in Primary Education	233
Yunusova Nodira Akhmadjanovna	
Teatr texnologiyalarini maktabgacha ta'limga integratsiya qilishning pedagogik shartlari	237
Abdullayeva Aziza Abdurazzoq qizi, Salimova Dilmira Farxodovna	



VOYAGA YETMAGANLARDA DEVIANT XULQ SHAKLLANISHIDA IJTIMOIIY- PSIXOLOGIK OMILLARNING ROLI

Galdiyeva Mehribon Durdiyevna

Toshkent amaliy fanlar universiteti
"Psixologiya" kafedrası dotsenti, psixologiya
fanlari bo'yicha falsafa doktori, (PhD)

ORCID: 0009-0006-2734-8981

Saydazimov Alisher Nurali o'g'li
2-bosqich magistranti

Annotatsiya: Mazkur maqolada voyaga yetmaganlarda deviant xulq shakllanishiga ta'sir etuvchi ijtimoiy-psixologik omillar ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. O'smirlik davrining psixologik xususiyatlari, oilaviy muhit, tengdoshlar guruhi, ta'lim muassasasi iqlimi hamda shaxsning individual psixologik sifatleri deviant xulqning yuzaga kelishida muhim determinant sifatida ko'rib chiqiladi. Tadqiqot natijasida deviant xulq birgina individual muammo emas, balki ijtimoiylashuv jarayonidagi buzilishlar natijasi ekanligi asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: deviant xulq, voyaga yetmaganlar, ijtimoiy omillar, psixologik omillar, agressivlik, ijtimoiylashuv, o'smirlik davri.

Abstract: This article examines the role of socio-psychological factors in the formation of deviant behavior among minors. The psychological characteristics of adolescence, as well as the influence of family environment, peer groups, and educational settings on behavioral deviations, are analyzed. Special attention is given to the relationship between individual psychological traits and social conditions of adolescent development. The study substantiates that deviant behavior is the result of a complex interaction between social and psychological factors emerging during the process of socialization. The findings emphasize the importance of a comprehensive psychological and pedagogical approach to the prevention of deviant behavior among adolescents.

Key words: deviant behavior, minors, adolescence, socio-psychological factors, socialization, aggression, prevention.

Аннотация: В данной статье рассматривается роль социально-психологических факторов в формировании девиантного поведения у несовершеннолетних. Проанализированы психологические особенности подросткового возраста, влияние семейной среды, группы сверстников и образовательной среды на возникновение отклоняющихся форм поведения. Особое внимание уделяется взаимосвязи индивидуально-психологических характеристик личности и социальных условий развития подростка. Обосновано, что девиантное поведение является результатом сложного взаимодействия социальных и психологических факторов, возникающих в процессе социализации личности. Сделан вывод о необходимости комплексного психолого-педагогического подхода к профилактике девиантного поведения среди несовершеннолетних.

Ключевые слова: девиантное поведение, несовершеннолетние, подростковый возраст, социально-психологические факторы, социализация, агрессивность, профилактика.

KIRISH

Jamiyat taraqqiyoti jarayonida voyaga yetmaganlar xulqidagi og'ishlar muammosi dolzarb ijtimoiy-psixologik masalalardan biri hisoblanadi. Globallashuv, axborot oqimining keskin ortishi, oilaviy munosabatlarning transformatsiyasi hamda ijtimoiy nazorat mexanizmlarining o'zgarishi o'smir shaxsining shakllanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Natijada ayrim hollarda ijtimoiy normalarga zid bo'lgan xulq shakllari - agressivlik, konfliktlilik, ijtimoiy moslashuvdagi qiyinchiliklar va deviant xatti-harakatlar kuzatilmoqda.

Psixologiya fanida deviant xulq shaxs va ijtimoiy muhit o'rtasidagi o'zaro ta'sir mahsuli sifatida talqin qilinadi. Shu sababli mazkur muammoni faqat individual psixologik nuqtai nazardan emas, balki ijtimoiy-psixologik tizim doirasida o'rganish muhimdir. ^[5,8]



Deviant xulq tushunchasining nazariy asoslari

Ilmiy adabiyotlarda deviant xulq jamiyatda qabul qilingan ijtimoiy me'yorlardan og'ish sifatida izohlanadi.^[5] Tadqiqotchilar deviasiyani shaxsning ijtimoiylashuv jarayonida yuzaga keladigan disbalans natijasi deb hisoblaydi. O'smirlik davrida identifikatsiya jarayoni faol kechishi sababli yoshlar tashqi ta'sirlarga nisbatan sezgir bo'ladi.^[3:9] Psixologik yondashuvlarga ko'ra, deviant xulq quyidagi omillar bilan bog'liq: emotsional beqarorlik, impulsivlik, frustratsiya darajasining yuqoriligi, ijtimoiy rollarning yetarli shakllanmaganligi. Shaxs rivojlanishida biologik predispozitsiya mavjud bo'lsa-da,^[1] uning real xulqqa aylanishi asosan ijtimoiy muhit orqali amalga oshadi.

Ijtimoiy omillarning ta'siri:

Oilaviy muhit: Oila shaxs ijtimoiylashuvining birlamchi instituti hisoblanadi.^[2:6] Ota-ona va bola o'rtasidagi emotsional aloqa yetishmasligi, nazoratning haddan tashqari kuchli yoki aksincha sust bo'lishi o'smirda ichki ziddiyatlarni kuchaytiradi. Konfliktli oilaviy muhitda ulg'aygan bolalarda agressiv reaksiyalar ko'proq kuzatiladi.^[4] Oiladagi kommunikativ madaniyat pastligi bolaning muammolarni konstruktiv hal qilish ko'nikmalarini rivojlantirishiga to'sqinlik qiladi. Natijada u muammoli vaziyatlarga deviant xulq orqali javob berishi mumkin.

Tengdoshlar guruhi: O'smirlik davrida tengdoshlar guruhi referent muhitga aylanadi.^[2:9] Ijtimoiy maqomga erishish ehtiyoji sababli o'smir guruh qadriyatlarini tez qabul qiladi. Agar guruhda antisotsial xatti-harakatlar normal hol sifatida qabul qilinsa, deviant xulqning shakllanish ehtimoli ortadi.

Ta'lim muassasasi muhiti: Maktabdagi psixologik iqlim, pedagoglarning munosabati va akademik muvaffaqiyatsizlik ham o'smir xulqiga ta'sir etadi.^[7] O'zini muvaffaqiyatsiz deb his qilgan o'quvchi kompensator xulq shakllariga murojaat qilishi mumkin.

Psixologik omillar: Deviant xulq shakllanishida individual psixologik xususiyatlar ham muhim o'rin tutadi. Tadqiqotlar agressivlik darajasi yuqori bo'lgan o'smirlarda ijtimoiy moslashuv qiyinchiliklari ko'proq uchrashini ko'rsatadi.^[4:1] Temperament xususiyatlari, emotsional reaktivlik va o'z-o'zini nazorat qilish darajasi xulqni boshqarishda asosiy omillardan hisoblanadi.^[1] Past refleksiya darajasi hamda impulsiv qaror qabul qilish tendensiyasi o'smirni riskli xatti-harakatlarga moyil qiladi. Shu bois psixologik profilaktika ishlari shaxsiy resurslarni rivojlantirishga yo'naltirilishi zarur.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Voyaga yetmaganlarda deviant xulq muammosi psixologiya, pedagogika va sotsiologiya fanlarida keng o'rganilgan ilmiy yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, deviant xulqning shakllanishi shaxsning individual psixologik xususiyatlari hamda ijtimoiy muhit omillarining o'zaro ta'siri natijasida yuzaga keladi.

G.Yu.Ayzenk shaxs tuzilmasi nazariyasida xulq-atvorning biologik va temperamentga bog'liq jihatlarni asoslab, emotsional barqarorlik va impulsivlik darajasi shaxsning ijtimoiy moslashuviga sezilarli ta'sir ko'rsatishini ta'kidlaydi. Ushbu yondashuv deviant xulqni tushuntirishda individual psixologik predispozitsiyaning ahamiyatini ochib beradi.

A.Banduraning ijtimoiy o'rganish nazariyasiga ko'ra, inson xulqi kuzatish, taqlid va mustahkamlash mexanizmlari orqali shakllanadi. O'smirlar ayniqsa tengdoshlar va muhim ijtimoiy modellarning xatti-harakatlarini tez o'zlashtirishi sababli salbiy ijtimoiy muhit deviant xulqning paydo bo'lish ehtimolini oshiradi.

I.S.Kon hamda L.Steinberg tadqiqotlarida o'smirlik davri identifikatsiya jarayoni kuchayadigan bosqich sifatida tavsiflanib, aynan shu davrda ijtimoiy maqomni izlash ehtiyoji kuchayishi natijasida riskli xatti-harakatlarga moyillik ortishi qayd etilgan.

A.A.Rean va E.V.Zmanovskaya deviant xulqni ijtimoiylashuv jarayonidagi buzilishlar bilan bog'lab, oilaviy munosabatlar, nazorat darajasi va kommunikativ muhit sifatining muhim determinant ekanligini ko'rsatadi. Ularning fikricha, ijtimoiy qo'llab-quvvatlashning yetishmasligi o'smirda frustratsiya va agressiv reaksiyalarni kuchaytiradi.

Mahalliy olimlardan V.M.Karimova va E.G'.G'oziyevlarning tadqiqotlari shaxs rivojlanishida ijtimoiy muhit, ta'lim tizimi va madaniy qadriyatlarining muhim rol o'ynashini asoslaydi. Ular o'smir shaxsining shakllanishi ijtimoiy munosabatlar tizimi bilan chambarchas bog'liqligini ta'kidlaydi.

Shunday qilib, ilmiy manbalar tahlili deviant xulqni bir omil bilan izohlash mumkin emasligini, balki biologik, psixologik va ijtimoiy determinantlarning integratsiyasi asosida o'rganish zarurligini ko'rsatadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqot voyaga yetmaganlarda deviant xulq shakllanishining ijtimoiy-psixologik omillarini aniqlashga qaratilgan bo'lib, kompleks metodologik yondashuv asosida olib borildi.

Tadqiqotning nazariy-metodologik asosini shaxs rivojlanishining tizimli yondashuvi, ijtimoiy o'rganish nazariyasi hamda ijtimoiylashuv konsepsiyasi tashkil etdi. Banduraning ijtimoiy o'rganish nazariyasi asosida

xulq-atvorning ijtimoiy modellar orqali shakllanish mexanizmlari tahlil qilindi. Shuningdek, R. Mertonning anomiya nazariyasi ijtimoiy me'yorlar va individual imkoniyatlar o'rtasidagi nomuvofiqlik deviant xulqning paydo bo'lishiga olib kelishini tushuntirishda metodologik asos bo'lib xizmat qildi.

Tadqiqot jarayonida quyidagi metodlardan foydalanildi:

- ilmiy adabiyotlarni nazariy tahlil qilish;
- psixologik va pedagogik manbalarni qiyosiy o'rganish;
- ijtimoiy-psixologik omillarni tizimli tahlil qilish;
- umumlashtirish va ilmiy interpretatsiya metodlari.

Tadqiqot obyekti – voyaga yetmaganlar shaxsining ijtimoiy rivojlanish jarayoni.

Tadqiqot predmeti – deviant xulq shakllanishiga ta'sir etuvchi ijtimoiy va psixologik omillar tizimi.

Metodologik yondashuv shaxs va ijtimoiy muhit o'rtasidagi o'zaro ta'sir tamoyiliga asoslanib, deviant xulqni ko'p omilli psixologik hodisa sifatida talqin qilish imkonini berdi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Olib borilgan nazariy tahlillar voyaga yetmaganlarda deviant xulq shakllanishi murakkab va ko'p bosqichli jarayon ekanligini ko'rsatdi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, deviant xatti-harakatlarning yuzaga kelishi quyidagi omillarning o'zaro ta'siri bilan belgilanadi:

- *Birinchiidan*, oilaviy muhit omillari yetakchi determinant sifatida namoyon bo'ladi. Emotsional qo'llab-quvvatlashning yetishmasligi, ota-ona nazoratining nomutanosibligi hamda konfliktli munosabatlar o'smirda ichki psixologik zo'riqishni kuchaytiradi. Bu holat agressivlik va ijtimoiy moslashuv qiyinchiliklari orqali namoyon bo'lishi mumkin.
- *Ikkinchiidan*, tengdoshlar guruhi o'smir xulqining shakllanishida muhim ijtimoiy regulator vazifasini bajaradi. Referent guruh qadriyatlari shaxsiy qarorlar tizimiga kuchli ta'sir ko'rsatib, antisotsial normalar mavjud bo'lgan guruhlarda deviant xulq ehtimoli ortishi kuzatildi.
- *Uchinchiidan*, ta'lim muassasasi muhiti ham muhim psixologik omil sifatida namoyon bo'ladi. Maktabdagi psixologik iqlimning salbiyligi, pedagogik qo'llab-quvvatlashning pastligi va akademik muvaffaqiyatsizlik o'smirda kompensator xulq shakllarini yuzaga keltirishi mumkin.
- *To'rtinchiidan*, individual psixologik xususiyatlar - impulsivlik, emotsional beqarorlik va past o'z-o'zini nazorat qilish darajasi - risk omillari sifatida aniqlanadi. Ushbu sifatlar ijtimoiy bosim bilan uyg'unlashganda deviant xatti-harakatlar ehtimoli sezilarli darajada oshadi.

Natijalar shuni ko'rsatadiki, deviant xulqni profilaktika qilish faqat individual psixologik ta'sir choralari emas, balki oilaviy, ta'limiy va ijtimoiy muhitni kompleks ravishda sog'lomlashtirishni talab etadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tadqiqot natijalari voyaga yetmaganlarda deviant xulq shakllanishi ijtimoiy va psixologik omillarning o'zaro ta'siri bilan belgilanadi degan xulosani tasdiqlaydi. Oilaviy muhit, tengdoshlar guruhi va ta'lim tizimi shaxs rivojlanishida hal qiluvchi rol o'ynaydi. Shu sababli deviant xulq profilaktikasi individual yondashuv bilan bir qatorda ijtimoiy muhitni sog'lomlashtirishni ham talab etadi.^[10]

Kelgusida olib boriladigan tadqiqotlar empirik diagnostika metodlari asosida xavf guruhiga kiruvchi o'smirlarni erta aniqlashga yo'naltirilishi maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Айзенк Г.Ю. Структура личности человека. – Москва: Эксмо, 2019.
2. Bandura A. Social Learning Theory. – New York: General Learning Press, 1977.
3. Кон И.С. Психология ранней юности. – Москва: Просвещение, 1989.
4. Реан А.А. Психология девиантного поведения подростков. – Санкт-Петербург, 2018.
5. Змановская Е.В. Девиантология: психология отклоняющегося поведения. – Москва, 2017.
6. Karimova V.M. Ijtimoiy psixologiya asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 2020.
7. G'oziyev E.G'. Yosh davrlari psixologiyasi. – Toshkent, 2019.
8. Галдиева, М.Д. (2022). Ўқувчилар миллий тарбиясига таъсир этувчи омилларни ўрганиш. Современное образование (Узбекистан), (10 (119)), 57-65.
9. Merton R. Social Structure and Anomie // American Sociological Review.
10. Steinberg L. Adolescence. – New York: McGraw-Hill, 2016.
11. UNICEF. Adolescent development and participation report. – 2021.

- 
- 13.00.00 Pedagogika fanlari
 - 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
 - 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
 - 13.00.03 Maxsus pedagogika
 - 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
 - 13.00.07 Ta'limda menejment
 - 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
 - 07.00.00 Tarix fanlari
 - 19.00.00 Psixologiya fanlari
 - 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
 - 02.00.00 Kimyo fanlari
 - 03.00.00 Biologiya fanlari
 - 09.00.00 Falsafa fanlari
 - 10.00.00 Filologiya fanlari
 - 11.00.00 Geografiya fanlari



MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov

Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov

Musahhih: Alibek Zokirov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2026. №4(1)

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C-5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzirimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.